

Глобаллашув шароитида Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий барқарорлигига таҳдид солувчи ахборот хавфсизлигини таъминлаш

Рузимат Тухтасинович Жураев

НамДУ

Бекзод Муҳаммадумарович Набиев

НамМҚИ

Аннотация: Бугунги кунда глобаллашув шароитида дунё мамлакатлари жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш ва мустаҳкамлашда ўзига хос механизмлардан фойдаланмоқдалар. Ушбу мақолада ижтимоий-сиёсий барқарорлигига таҳдид солувчи ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммо ва ечимлари келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: глобаллашув, жамият, тинчлик маданияти, шахс информацион маданияти

Ensuring information security that threatens the social and political stability of Uzbekistan in the conditions of globalization

Ruzimat Tukhtasinovich Juraev

NamDU

Bekzod Mukhammadumarovich Nabiev

NamISE

Abstract: Today, in the conditions of globalization, the countries of the world use their own mechanisms to ensure and strengthen socio-political stability in society. In this article, the problems and solutions of ensuring information security, which threatens socio-political stability, are presented.

Keywords: globalization, society, culture of peace, personal informational culture

“Дунё миқёсида 1,8 миллиард ёш авлод вакиллари бор. Жумладан, Ўзбекистон аҳолисининг деярли тенг ярмидан кўпроғини ёшлар ташкил

этади”¹. “Ёшлар ҳар қандай жамиятнинг ажралмас қисмидир ва глобаллашув даврида авваламбор унинг муаммолари биринчилардан бўлиб юзага чиқади. Инсониятнинг глобал муаммолари, глобаллашувнинг реал жараёнлари ва шакллари аниқлашда, биринчи навбатда, ёшлар параметри туради. Айнан ёшлар иқтисодий ва ижтимоий томондан азият чекадилар ва можаролар марказига бориб қолишлари мумкин. Аввало, ёшлар янгилашиб бораётган дунёвий этикани пухта эгаллаб, унинг асосида яшашни ўрганишлари керак. Мустақил ҳаётга кириб келаётган ёшларимиз тинчлик маданиятини англашлари ва тушуниб етишлари, глобализация жараёнига ижтимоий масофадан қарашлари муҳимдир”².

Ўзбекистон аҳолисининг “18,9 млн. нафари ёки 54 фоизини 30 ёшгача бўлган ёшлар ва болалар ташкил этади. Ёшларнинг 9,5 миллиони эркек, 9,4 миллиони эса аёл жинсига мансуб.

Республикада ёшларга оид давлат сиёсатининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш мақсадида 2017 - 2020 йилларда 50 дан ортиқ қонун ва қонуности ҳужжатлари қабул қилинди, 30 июнь – “Ёшлар куни” деб эълон қилинди”³.

Ўзбекистондаги тараққиётнинг ҳарактерли хусусиятларидан бири шиддат билан кенгайиб бораётган глобаллашув жараёнида ижтимоий, сиёсий маданий, маънавий ҳаётнинг ялпи ахборотлашувидан иборатлигидир. Қайд қилиш лозимки глобаллашув ва ахборотлашув ўзаро бир-бирига боғлиқ бўлган диалектик бирликдаги ижтимоий воқеликдир. Глобаллашув феномени ҳақида гапирганда, бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англатишини таъкидлаш лозим, глобаллашув-бу аввало ҳаёт суръатларини бекиёс даражада тезлашуви демакдир⁴.

Глобал (французча, лотинча-ер шари)-инсоният ҳаётига тегишли муҳим масалаларнинг мажмуасини, таъсир доирасини, қўллашни ифодалайди, ҳозирги давр ижтимоий, иқтисодий тараққиётининг тақдирига даҳлдор масалаларнинг ҳал этилиши билан боғлиқ. Глобал муаммолар жамиятнинг барча соҳаларини қамраб олган, унга хос бўлган муаммоларнинг ечимини топиш ва ҳал этишда ялпи ахборотлашув, ахборот технологияларини ривожлантириш, информацион маданиятини шакллантириш ва мунтазам такомиллаштириш муҳим амалий аҳамият касб этади.

¹ https://uza.uz/uz/posts/shavkat-mirziyoev-turkiy-kengash-sammitida-yoshlarga-oid-muhim-tashabbusni-ilgari-surdi_320235

² Бабаджанов С.С. Ҳозирги медиамуҳит шароитида ёшларни деструктив ахборотлардан ҳимоя қилишнинг самарали воситаси сифатида медиатаълимнинг зарурияти. Замонавий таълим / Современное образование 2017, 57 б.

³ “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини 2025 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 18.01.2021 йилдаги 23-сон қарори. <https://lex.uz/docs/5234746>

⁴ Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008. -111 б.

Ахборот технологиялари жамиятнинг ҳамма соҳаларини эгаллаб, ижтимоий-иқтисодий ҳаётини тобора замонавийлашувини, такомиллашувини таъминламоқда ва фундаментал, ижтимоий-гуманитар фанларнинг энг янги ютуқларидан унумли фойдалангани ҳолда барча фанларнинг мунтазам ривожига шарт-шароит яратди. Бунинг натижаси ўлароқ биотехнология, генмуҳандислиги (генинженерия)га асосланган қишлоқ хўжалиги, турли инновациялар, юқори технологияларга асосланган саноат ва телекоммуникация алоқалари ва компьютер технологияларига асосланган хизмат кўрсатиш соҳалари вужудга келди. Ҳозирги даврнинг мазмуни ва моҳияти интеллектуал билим даври ва “билимга асосланган” жамиятдир.

Шахс информацион маданиятининг шаклланиши ва эволюцияси жараёнини таҳлил қилишга дифференциал ёндашиш зарурлигини вужудга келтиради. Бизнинг фикримизча, информацион маданияти шаклланиши жараёнига қуйидагилар муҳим роль ўйнайди.

Биринчидан, интернетдан фойдаланишга асосан ёшлар қизиқади ва ёшлар динамик равишда ўсиб боровчи ижодий куч, мамлакатни, миллатни, давлатнинг келажагидир. Интернет ёшларнинг дунёқараши, тафаккури, ахлоқини, ижтимоий-сиёсий ва маданий-маънавий онгини шакллантирувчи муҳим манба ҳисобланади.

Иккинчидан, интернет оммавий ахборотни воситаларининг энг қулай ва таъсирчан шаклига айланди. Интернетдан оммавий ахборот воситаларининг вакиллари, журналистлар, публицистлар, ёзувчилар, шарҳловчиларнинг ахборот манбасига ва минбарига айланди. Интернет кишилар онги, ижтимоий қатламларнинг ахборотга эга бўлган эҳтиёжларини қондирмоқда.

Учинчидан, интернет тизимида катта ёшдаги авлодга мансуб, жамиятда муайян ижтимоий мавқега эга бўлган ижтимоий қатлам вакиллари: сиёсатшунослар, ҳуқуқшунослар, иқтисодчилар, маданиятшунослар, файласуфлар, барча фанлар вакиллари фаол иштирок этмоқда.

Тўртинчидан, интернет тизими билан ижтимоий фикр лидерлари, давлат ташкилот вакиллари, сиёсий партия, нодавлат, нотижорат ташкилотларининг етакчилари, самарали ишламоқда.

Жамият тараққиётининг янги босқичида интернет бепоён ахборот майдонига айланди. Ахборотлашув жараёнининг асосий субъекти ва ҳаракатлантирувчи кучлари манфаатларига хизмат қиладиган бундай саъй-ҳаракатлардан кўзланган мақсад миллий манфаат ва қадриятларга таянган ананавий тафаккур тарзига зарба бериб, бутун дунёда ғарбона андозаларга асосланган, иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маданий жиҳатдан ягона тамаддун ҳуқумронлигини ўрнатишдан иборат⁵.

⁵ Б.Алиев, А.Меликулов. Ахборот хуружларидан хабардормисиз?. -Тошкент: Маънавият. 2015. -13 б.

Шахнинг информацион маданиятини шакллантиришнинг энг таъсирчан кучли воситаси бўлиб, унда ижтимоий фикр оммавий тарзда ва турли ёндашувда акс эттирилади, шу маънода интернетни оммада ижтимоий фикрни шакллантириши, қарор топтириш ва информацион маданиятини шакллантириш майдони ҳисобланмоқда. Интернет инсон учун ўз илмий, мафкуравий, маънавий эҳтиёжларини қондиришнинг жуда қулай шаклидир. Интернет орқали инсон шахс сифатида ўзини намоён қилади, маънавий дунёси илмий савиясини ривожлантириш имкониятларини яратади. Интернетда ҳар бир шахс ижод қилиши, илмий янгилик яратиши, интеллектуал имкониятларини намоён қилиши мумкин.

Интернет тўғрисида шахс ўзи истаганча, чекланмаган ҳолда ўзининг шахсий камолоти ҳақида қайғуриши ва илмий ижодий фаолият кўрсатиш имкониятига эга бўлади. Интернет тизимида шахс ўзининг ақлий қобилияти ва ижодий имкониятларини намоён қилиш учун кенг шарт-шароитлар мавжуд интернетда, унинг эркин ижоди юзага чиқади. Бу ўринда мавжуд шарт-шароитлардан ижодий фойдаланиш назарда тутилади. Бундай шарт-шароитлар ахборот оламида эндигина ўз-ўзини намоён этиб келаётган ва ахборотларга мунтазам эҳтиёж сезадиган ёшларга зарур бўлади.

Ахборот технологиялари кенгайиб, чуқурлашиб бориши, инстенсив ривожланиши натижасида шахснинг турмуш тарзи ўзгариб бормоқда, салбий воқеликка қарши, ҳаракати, тафаккури ўзгарди. Бунинг ўзига хос хусусияти шахс информацион маданиятининг ўзгариб боришидир, мукаммалашувидир. Шахс информацион тизими воситасида информацион маданияти шаклланишида асосий вазифа компьютер технологиялари, интернет, алоқа воситалари зиммасига юксалгандир. Шахснинг информацион мазмундаги билимларни олишида компьютер технологиясининг ўрни ва роли тўғрисидаги мулоҳазаларни баён этиш, тадқиқ қилиш лозим.

Бугунги кунда интернет тармоғида фойдали маълумотлар билан бир қаторда тарқатилаётган бузғунчи (диний экстремизм, терроризм, шафқатсизлик, конституциявий тузумига қарши қаратилган) ва ахлоқ меъёрларига тўғри келмайдиган ахборотлар, айниқса, ёшлар онгига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Ушбу ғаразли ахборотлардан интернет фойдаланувчиларини ҳимоя қилиш борасида Республикамизда бир қатор қонунлар ва қарорлар қабул қилинмоқда.

Шунингдек, бу борада Давлат дастурида ҳам айрим ишларни амалга ошириш белгиланган. Хусусан, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги

2020 йил 2 март кунги 5953-сонли Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони қабул қилинган. Ушбу Давлат дастури иловасининг Хавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш соҳасидаги устувор йўналишлар (5.1.) бўлими 243-банди (2020 - 2023 йилларга мўлжалланган киберхавфсизликка доир миллий стратегияни ишлаб чиқиш) бўйича бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Мазкур бандда Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳаси қабул қилиш назарда тутилган бўлиб, лойиҳа билан 2020 - 2023 йилларга мўлжалланган киберхавфсизликка доир миллий стратегия тасдиқланиши назарда тутилган⁶.

Унга кўра, Ушбу стратегияда миллий кибермаконда жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятни тартибга солиш ва Киберхавфсизликнинг ягона тизими ва муҳим ҳисобланган инфратузилмани киберхужумлардан ҳимоя қилиш соҳасидаги ҳуқуқий базани шакллантириш ҳамда мамлакатда киберхавфсизлик борасида амалга оширилаётган чораларни кучайтириш назарда тутилган. Бу борада Ўзбекистон Республикасининг бир қатор қонун ҳужжатларида фуқароларни номақбул ахборотлардан ҳимоялашга қаратилган қатъий талаблар мустақкамлаб қўйилган. Аввало, “Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 29-моддасида ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга эканлиги, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустасно эканлиги белгилаб қўйилган”⁷.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 159-моддасида Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига тажовуз қилиш ҳаракатига нисбатан жиноий жавобгарлик белгиланган. Шунингдек, порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш ҳаракатларига нисбатан Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 189-моддаси ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 130-моддасида жавобгарликлар белгиланган. Бундан ташқари, зўравонлик ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш ҳаракатлари Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 189-моддаси 1-банди ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 130-моддаси 1-банди талабларига мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади⁸.

Қолаверса, Республикамининг бир қатор қонунларида фуқароларни, айниқса, ёшларни носоғлом ахборотлардан ҳимоя қилишга доир талаблар

⁶ “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат Дастури тўғрисида”ги 5953-сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони, 2 март 2020 йил. / <https://lex.uz/docs/4751561>

⁷ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Тошкент “Ўзбекистон” 2020 й. 8-б.

⁸ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 130-1-моддаси. / <https://www.lex.uz/acts/111453>

мавжуд. Жумладан, “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 7-моддаси талабларига кўра, ахборотни бузиб талқин этиш ва сохталаштириш тақиқланади. Мазкур Қонуннинг 14-моддаси талабларига кўра, қонунга хилоф равишда, ижтимоий онгга ахборот воситасида рухий таъсир кўрсатишга, уни чалғитишга йўл қўйилмайди⁹.

Шунингдек, “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги (2008 йил 7 январь) Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 16-моддаси талабларига кўра, порнография, шафқатсизлик ва зўравонликни намойиш этувчи, инсон кадр-қимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўлувчи оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, адабиётларни тарқатиш ҳамда фильмларни намойиш этиш тақиқланади.

Ортимизнинг келажаги ёшлар қўлида. Шунинг учун “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги (2016 йил 14 сентябрь) Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасида ҳам ёшларни ахлоқий негизларини бузишга олиб келадиган хатти-ҳаракатлардан, терроризм ва диний экстремизм, сепаратизм, фундаментализм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоя қилиш - ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида келтирилган. Айни пайтда, шуни ҳам таъкидлаш жоизки, юқоридаги қонун ҳужжатларида кўрсатиб ўтилган барча талаблар Интернет тармоғида ахборотлар тарқатилишига ҳам бирдек тааллуқлидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. https://uza.uz/uz/posts/shavkat-mirziyoev-turkiy-kengash-sammitidayoshlarga-oid-muhim-tashabbusni-ilgari-surdi_320235
2. Бабаджанов С.С. Ҳозирги медиамухит шароитида ёшларни деструктив ахборотлардан ҳимоя қилишнинг самарали воситаси сифатида медиатаълимнинг зарурияти. *Замонавий таълим / Современное образование* 2017, 57 б.
3. “Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини 2025 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 18.01.2021 йилдаги 23-сон қарори. <https://lex.uz/docs/5234746>
4. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008. -111 б.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисидаги Қонунининг 7- ва 14-моддаси, 23.03.2020 йил. / <https://lex.uz/acts/52268>

5. Б.Алиев, А.Мелиқулов. Ахборот хуружларидан хабардормисиз?. - Тошкент: Маънавият. 2015. -13 б.
6. “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат Дастури тўғрисида”ги 5953-сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони, 2 март 2020 йил. / <https://lex.uz/docs/4751561>
7. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Тошкент “Ўзбекистон” 2020 й. 8-б.
8. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 130-1-моддаси. / <https://www.lex.uz/acts/111453>
9. Ўзбекистон Республикаси Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисидаги Қонунининг 7- ва 14- моддаси, 23.03.2020 йил. / <https://lex.uz/acts/52268>
10. Набиев, Б. М. (2022). Жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни мустаҳкамлашда маънавиятни ўрни. *Science and Education*, 3(10), 570-573.
11. Набиева, С. М., & Набиев, Б. М. (2022). Становление и развитие политико-правовой идеологии. *Science and Education*, 3(5), 1404-1407.
12. Bekzod, N. (2021). Ideological factors of eliminating threats to national spirituality. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(9), 707-711.
13. Bekzod, N. (2021). Systems of spiritual-ideological propaganda and their peculiarities. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 11(12), 263-272.